

Олександра Кологойда

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри господарського права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

(м. Київ, Україна)

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-6929-3225>

Researcher ID: <http://www.researcherid.com/rid/G-5740-2017>
a.kolohoida@icloud.com

УДК 346.93:347.72

ЩОДО ПОНЯТТЯ ТА КРИТЕРІЇВ КОРПОРАТИВНОГО СПОРУ

АНОТАЦІЯ. Метою статті є дослідження поняття, ознак і видів корпоративних спорів, що виникають із корпоративних правовідносин, та визначення категорії правових спорів, пов'язаних із ними.

Досліджено поняття, ознаки та види корпоративних спорів, а також визначено категорії правових спорів, пов'язаних із ними. Корпоративний спір досліджено як правовий інститут, спрямований на захист прав і законних інтересів учасників корпоративних відносин, що здійснюється у межах конструкції охоронного правовідношення, де особа у визначеній законом формі реалізує своє право на захист, обираючи способи захисту, встановлені законом та (або) корпоративним договором. На підставі аналізу норм законодавства, правових позицій вищих судових інстанцій та судової практики здійснено класифікацію корпоративних спорів за предметним, змістовим і суб'єктним критеріями, розмежовано корпоративні спори з суміжними правовими спорами.

Захист прав і законних інтересів учасників корпоративних правовідносин є однією з найбільш актуальних проблем сьогодення. Активний розвиток й ускладнення корпоративних відносин зумовлюють збільшення конфліктів між їх учасниками, що обумовлює актуальність теми дослідження.

Незважаючи на значну кількість змін до корпоративного законодавства в останні роки, прийняття нових процесуальних кодексів, законів України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту прав інвесторів", "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо державної реєстрації прав на нерухоме майно та захисту прав власності", "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення рівня корпоративного управління в акціонерних товариствах", яким імплементовано в національне законодавство процедури реалізації права на *squeeze-out* та *sell-out*, "Про товариства з обмеженою

Олександра Кологойда

та додатковою відповідальністю” корпоративні спори залишаються однією з найпоширеніших та найскладніших категорій спорів, що розглядаються господарськими судами.

Ключові слова: корпоративний спір; корпоративні правовідносини; корпоративне законодавство.

Незважаючи на значну кількість змін до корпоративного законодавства в останні роки, прийняття нових процесуальних кодексів, законів України від 7 квітня 2015 р. № 289-VIII “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту прав інвесторів”¹, від 6 жовтня 2016 р. № 1666-VIII “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо державної реєстрації прав на нерухоме майно та захисту прав власності”², від 23 березня 2017 р. № 1983-VIII “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення рівня корпоративного управління в акціонерних товариствах”³, яким імплементовано в національне законодавство процедури реалізації права на *squeeze-out* та *sell-out*, від 6 лютого 2018 р. № 2275-VIII “Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю”⁴ корпоративні спори залишаються однією з найпоширеніших та найскладніших категорій спорів, що розглядаються господарськими судами.

Окремі питання захисту корпоративних прав та вирішення корпоративних спорів досліджували у своїх працях В. Балуха, О. Беляневич, О. Бігняк, О. Вінник, Н. Глузь, Ю. Жорнокуй, О. Кологойда, В. Кравчук, І. Лукач, А. Мякий, Н. Сліпенчук, А. Сороченко, О. Щербина та ін.

Метою дослідження є вивчення поняття, ознак і видів корпоративних спорів, що виникають із корпоративних правовідносин, та визначення категорії правових спорів, пов’язаних із ними.

Термін “корпоративний спір” є усталеним у правозастосовній та судовій практиці, водночас як зміст цього поняття, так і межі його застосування чітко не визначені ні в законодавстві, ні в правовій доктрині.

З огляду на зміст пп. 3 ч. 1 ст. 20 Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК України) корпоративними спорами є:

¹ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту прав інвесторів: Закон України від 7 квітня 2015 р. № 289-VIII <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/289-19>> (дата звернення: 07.02.2019).

² Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо державної реєстрації прав на нерухоме майно та захисту прав власності: Закон України від 6 жовтня 2016 р. № 1666-VIII <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1666-19>> (дата звернення: 07.02.2019).

³ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення рівня корпоративного управління в акціонерних товариствах: Закон України від 23 березня 2017 р. № 1983-VIII <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1983-19>> (дата звернення: 07.02.2019).

⁴ Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 6 лютого 2018 р. № 2275-VIII <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19>> (дата звернення: 07.02.2019).

<...> справи у спорах, що виникають з корпоративних відносин, в тому числі спори між юридичною особою та її учасниками (засновниками, акціонерами, членами), у тому числі учасником, який вибув, а також між учасниками (засновниками, акціонерами, членами) юридичної особи, пов'язані зі створенням, діяльністю, управлінням та припиненням діяльності такої юридичної особи, крім трудових спорів⁵.

Включення законодавцем спорів із корпоративних відносин до підвідомчості господарських судів (ч. 1 ст. 12 ГПК України в редакції до 15 грудня 2017 р.) Законом України ід 15 грудня 2006 р. № 483-V “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо визначення підсудності справ з питань приватизації та з корпоративних спорів”⁶ повинно було б “поставити крапку” у багаторічній дискусії з питань підвідомчості корпоративних спорів. Однак складність корпоративних прав як об'єкта захисту досі спричиняє суперечки щодо віднесення спору до корпоративного, визначення складу сторін такого спору та повноважень судів різних юрисдикцій щодо їх розгляду⁷, належності обраного позивачем способу захисту, підстав та порядку поєднання кількох способів захисту (позовних вимог) у позові. Як слушно зазначає О. Бігняк, визначення підвідомчості корпоративного спору залежить саме від розуміння поняття корпоративного спору, що є важливим не тільки для правової доктрини, а й для правозастосовної практики⁸. Відсутність визначення поняття “корпоративний спір” та чіткої класифікації спорів, що належать до корпоративних, обумовлює невизначеність юрисдикції окремих категорій спорів, що виникають із корпоративних відносин, предметом яких є корпоративні права або права на частку (акцію, пай), що посвідчують корпоративні права. Як наслідок маємо скасування судових рішень, припинення провадження у справах на рівні касаційної інстанції після кількох років розгляду спору в судах загальної або господарсько-правової юрисдикції, передачу справ на вирішення іншого суду внаслідок порушення правил підсудності тощо.

Під корпоративними відносинами маються на увазі відносини, що виникають, змінюються та припиняються щодо корпоративних прав.

А. Сороченко розширює законодавче визначення корпоративних відносин, під якими розуміє відносини, що виникають, змінюються

⁵ Господарський процесуальний кодекс України: в редакції Закону України від 3 жовтня 2017 р. № 2147-VIII <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12>> (дата звернення: 07.02.2019).

⁶ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо визначення підсудності справ з питань приватизації та з корпоративних спорів: Закон України від 15 грудня 2006 р. № 483-V <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/483-16>> (дата звернення: 07.02.2019).

⁷ Н. Сліпенчук, ‘Щодо підвідомчості корпоративних спорів’ (Закон і бізнес) <https://zib.com.ua/ua/print/80763-schodo_pidvidomchosti_korporativnih_sporiv.html> (дата звернення: 07.02.2019).

⁸ О. Бігняк, ‘Цивільно-правовий захист корпоративних прав в Україні’ (дис д-ра юрид наук, 2018) 288.

Олександра Кологойда

та припиняються внаслідок набуття, реалізації та припинення суб'єктами таких відносин корпоративних прав і обов'язків після створення та в процесі функціонування, припинення корпорацій, управління ними⁹. Однак така позиція не дає змоги включити до корпоративних відносин, що виникають між засновниками в процесі створення господарського товариства. О. Вінник визначає корпоративні відносини як 'відносини, які виникають у процесі створення, функціонування та припинення господарських товариств <...>'¹⁰. Корпоративні правовідносини на стадії створення товариства складаються між засновниками; після його державної реєстрації – між учасниками (акціонерами), учасниками (акціонерами) і товариством, органами товариства й учасниками (акціонерами)¹¹.

Відповідно до частин 1, 3 ст. 167 Господарського кодексу України (далі – ГК України)¹² корпоративними правами є права особи, частка якої визначається у статутному капіталі (майні) господарської організації, що включають правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частки прибутку (дивідендів) цієї організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом та статутними документами.

Згідно з п. 8 ч. 1 ст. 2 Закону України від 17 вересня 2008 р. № 514-VI "Про акціонерні товариства":

Корпоративні права – сукупність майнових і немайнових прав акціонера – власника акцій товариства, які впливають з права власності на акції, що включають право на участь в управлінні акціонерним товариством, отримання дивідендів та активів акціонерного товариства у разі його ліквідації відповідно до закону, а також інші права та правомочності, передбачені законом чи статутними документами¹³.

Н. Кузнецова визначає корпоративними спори, предметом яких є вигоди учасників корпоративних відносин, тобто відносин, пов'язаних зі здійсненням управління корпоративним утворенням або веденням його

⁹ А Сороченко, 'Корпоративні права та обов'язки: господарсько-правовий аспект' (автореф дис канд юрид наук, 2015) 7.

¹⁰ О Вінник, 'Теоретичні аспекти правового забезпечення реалізації публічних і приватних інтересів в господарських товариствах' (автореф дис д-ра юрид наук, Київ нац ун-т ім Тараса Шевченка 2004) 20.

¹¹ І Спасибо-Фатєєва та інші, *Корпоративне управління: монографія* (Право 2007) 500.

¹² Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 436-IV <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення: 07.02.2019).

¹³ Про акціонерні товариства: Закон України від 17 вересня 2008 р. № 514-VI <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17>> (дата звернення: 07.02.2019).

справ, про захист їх корпоративних прав способами, передбаченими законом¹⁴.

О. Квасніцька визначає корпоративний спір як спір, що виникає з приводу матеріальних правовідносин між юридично рівними учасниками корпоративних відносин щодо набуття, здійснення та припинення їх корпоративних прав та інтересів¹⁵. На думку О. Ковалишина, ознаками корпоративного спору є: приватноправовий характер відносин та юридична рівність сторін спору, оскільки учасниками спору є учасники господарського товариства та саме господарське товариство; припущення про існування корпоративних відносин та припущення про стан порушення суб'єктивного корпоративного права; предметом є захист порушеного чи оспорюваного права або охоронюваного законом інтересу; практична цінність та мета встановлення істинності (законності, правомірності) чи хибності суджень учасників про стан прав і обов'язків у правовідносинах¹⁶.

Беручи до уваги визначення корпоративних прав у ст. 167 ГК України, суб'єктами корпоративних відносин визнаються юридична особа та її учасники. Такий підхід поширений і у спеціальній літературі¹⁷.

Суди при визначенні юрисдикції справ цієї категорії за суб'єктивним складом зважають на те, що відповідно до ст. 84 Цивільного кодексу України¹⁸, ч. 5 ст. 63, частин 1, 3 ст. 167 ГК України, Закону України від 19 вересня 1991 р. № 1576-XII «Про господарські товариства»¹⁹, Закону України «Про акціонерні товариства», Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», статей 1, 19 і частин 1, 6 ст. 20 Закону України від 19 червня 2003 р. № 973-IV «Про фермерське господарство»²⁰, статей 6, 8, 19 та 21 Закону України від 10 липня 2003 р.

¹⁴ Н Кузнєцова, 'Поняття, ознаки і класифікація корпоративних спорів' Правовий тижень <<http://www.legalweekly.com.ua/article/?uid=133>> (дата звернення: 07.02.2019).

¹⁵ О Квасніцька, *Господарське процесуальне право: навчально-методичний посібник* (Фенікс 2013) 16.

¹⁶ О Ковалишин, 'Корпоративний спір: характерні особливості та класифікація' (2009) 21 Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України 113-7.

¹⁷ А Каминка, *Акціонерні компанії: юридичне дослідження, т 1* (1902) 19; Кузнєцова (н 14); Д Ломакин, *Корпоративні правоотношення: об'єктивна теорія і практика її застосування в господарських товариствах* (Статут 2008) 279-80; Р Майданик, 'Неимущественные оборотоспособные правоотношения как предмет гражданского права Украины' в Майданик Р (ред), *Альманах цивилістики: збірник статей*, вып 1 (Правова єдність 2008) 47; О Щербина, 'Правове становище акціонерів за законодавством України' (автореф дис канд юрид наук; Київ нац ун-т ім Тараса Шевченка 2000) 8; Жорнокуй Ю, 'Цивільно-правова природа корпоративних конфліктів в акціонерних товариствах' (дис д-ра юрид наук, Нац юрид ун-т ім Ярослава Мудрого 2016) 99.

¹⁸ Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>> (дата звернення: 07.02.2019).

¹⁹ Про господарські товариства: Закон України від 19 вересня 1991 р. № 1576-XII <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12>> (дата звернення: 07.02.2019).

²⁰ Про фермерське господарство: Закон України від 19 червня 2003 р. № 973-IV <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973-15>> (дата звернення: 07.02.2019).

Олександра Кологойда

№ 1087-IV “Про кооперацію”²¹ корпоративні відносини виникають, зокрема, у господарських товариствах, виробничих кооперативах, фермерських господарствах, приватних підприємствах, заснованих на власності двох або більше осіб. Водночас правовідносини між членами громадської організації та самою організацією не мають характеру корпоративних, у зв’язку із чим спори, що виникають із таких правовідносин, не відносяться до юрисдикції господарських судів (постанова Великої Палати Верховного Суду від 30 травня 2018 р. у справі № 916/978/17²²).

Однак в останні роки з’явилося чимало досліджень, автори яких обґрунтовують розширення кола учасників корпоративних відносин. До кола суб’єктів корпоративних відносин крім основних – акціонерне товариство та акціонери починають включати також органи товариства (О. Вінник²³, В Долинська²⁴, О. Кібенко²⁵, Н. Козлова²⁶, І. Спасибо-Фатеєва²⁷; філії та представництва (І. Саракун²⁸), посадових осіб, зокрема, голову та членів виконавчого органу (О. Молотніков²⁹)).

О. Бігняк пропонує відмовитися від запропонованого ГК України підходу до визначення корпоративних відносин через поняття “корпоративні права”. На думку вченого, особливості корпоративного спору проявляються в об’єкті спору – корпоративні права, формалізованому суб’єктивному складі, поєднанні загального корпоративного інтересу (в особі юридичної особи) і приватного корпоративного інтересу (в особі окремого учасника), оскільки корпоративні права суб’єкта набуваються завдяки членству й управлінню юридичною особою, у виключних способах захисту, що становлять матеріально-правову вимогу; спеціальних нормах, що регулюють вирішення корпоративних спорів; множинності осіб, що виходить за межі корпоративних відносин; складності формалізованого процесу³⁰.

І. Лукач обґрунтовує, що корпоративні відносини можуть виникати не тільки в процесі виникнення, зміни та припинення корпоративних прав, а й корпоративного управління. Це дає вченій підставу включати

²¹ Про кооперацію: Закон України від 10 липня 2003 р. № 1087-IV <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1087-15>> (дата звернення: 07.02.2019).

²² Постанова Великої Палати Верховного Суду від 30 травня 2018 р. у справі № 916/978/17 <<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/74506061>> (дата звернення: 04.02.2019).

²³ Вінник (н 10) 223.

²⁴ В Долинская, *Акционерное право: основные положения и тенденции* (Волтерс Клувер 2006) 82.

²⁵ Е Кібенко, *Корпоративное право Украины: учебное пособие* (Эспада 2001) 43.

²⁶ Н Козлова, *Правосубъектность юридического лица* (Статут 2005) 114.

²⁷ И Спасибо-Фатеєва, *Акционерные общества: корпоративные правоотношения* (Право 1998) 24-5.

²⁸ І Саракун, ‘Здійснення корпоративних прав учасниками (засновниками) господарських товариств (цивільно-правовий аспект)’ (дис канд юрид наук, Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва Академії правових наук України 2007) 34.

²⁹ А Молотніков, *Ответственность в акционерных обществах* (Волтерс Клувер 2006) 7.

³⁰ Бігняк (н 8) 293, 304.

до суб'єктів корпоративних відносин органи управління, посадових осіб органів управління, кредиторів тощо³¹.

Загалом підтримуючи думку щодо включення до корпоративних відносин відносини корпоративного управління як права учасника/акціонера на участь в управлінні корпорацією (безпосередньо або через обраних до органів управління осіб), вважаємо, що включення до суб'єктів корпоративних відносин органів управління, кредиторів та інших осіб, не наділених корпоративними правами, є помилковим.

Підтримуємо позицію В. Долинської та Ю. Жорнокуя, які зазначають, що фізична особа, яка входить до складу органів акціонерного товариства (далі – АТ), є самостійним суб'єктом права та суб'єктом корпоративного управління у внутрішніх (внутрішнокорпоративних) відносинах³² та проявляють власну волю, тоді як у зовнішніх відносинах між АТ та третіми особами вони розглядаються як його складові, які виражають назовні його волю. Це не означає самостійності органу АТ як окремого суб'єкта³³.

Зазначений підхід поширений і у судовій практиці. Справами у спорах, що виникають із корпоративних відносин (корпоративними спорами), є справи у спорах між учасником господарського товариства та господарським товариством, пов'язані з діяльністю юридичної особи, правами й обов'язками учасників товариства, визначеними ст. 167 ГК України, реалізацією та захистом корпоративних прав, носіями яких (прав) є учасники цих товариств (постанова Великої Палати Верховного Суду від 3 липня 2018 р. у справі № 917/1345/17³⁴). Корпоративним визнаються всі спори щодо створення, діяльності, управління та припинення юридичної особи – суб'єкта господарювання, якщо стороною у справі є учасник (засновник, акціонер, член) такої юридичної особи, тобто застосовується виключно суб'єктний критерій (постанова Великої Палати Верховного Суду від 30 жовтня 2018 р. у справі № 905/2445/17³⁵).

Відповідно до п. 3.2 постанови Пленуму Вищого господарського суду України (далі – ВГСУ) від 24 жовтня 2011 р. № 10 “Про деякі питання підвідомчості і підсудності справ господарським судам”:

³¹ І Лукач, ‘Господарсько-правове регулювання корпоративних відносин в Україні: теоретичні проблеми’ (автореф дис д-ра юрид наук, Київ нац ун-т ім Тараса Шевченка 2016) 4, 14.

³² В Долинская, ‘Органы юридического лица: проблемы доктрины и современного законодательства (на примере акционерного общества)’ (2014) 11 Законы России: опыт, анализ, практика 66.

³³ Жорнокуй (н 17) 7.

³⁴ Постанова Великої Палати Верховного Суду від 3 липня 2018 р. у справі № 917/1345/17 <<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/75215615>> (дата звернення: 07.02.2019).

³⁵ Постанова Великої Палати Верховного Суду від 30 жовтня 2018 р. у справі № 905/2445/17 <<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/77969229>> (дата звернення: 07.02.2019).

Справи, що виникають з корпоративних відносин, – це справи зі спорів між юридичними особами та їх учасниками (засновниками, акціонерами, членами), у тому числі учасниками, які вибули, а також між учасниками (засновниками, акціонерами, членами) юридичної особи, що пов'язані із створенням, діяльністю, управлінням та припиненням діяльності такої особи. Предметом відповідних позовів можуть бути вимоги про визнання недійсними: актів органів управління юридичної особи; її установчих документів; правочинів, укладених юридичною особою, якщо позивач обґрунтує свої вимоги порушенням його корпоративних прав або інтересів, тощо³⁶.

Таким чином, у судовій практиці визначено кілька критеріїв корпоративного спору:

1) зміст – корпоративні відносини, пов'язані зі створенням, діяльністю, управлінням та припиненням юридичної особи – суб'єкта господарювання, набуттям, здійсненням та припиненням корпоративних прав;

2) сторонами у справі є юридична особа (корпорація) та її учасник (засновник, акціонер, член), зокрема й учасник, який вибув (носій корпоративних прав);

3) підстава позову та предмет доказування – порушення, невизнання або оспорювання корпоративного права. У корпоративних спорах позивач – учасник (засновник, акціонер, член) юридичної особи обґрунтовує позовні вимоги порушенням його корпоративних прав;

4) предмет позову – визнання недійсними рішень органів управління юридичної особи, установчих документів, змін до установчих документів юридичної особи, стягнення грошової суми (дивідендів, несплачених внесків), розірвання договору, визнання недійсним договору, переведення прав та обов'язків покупця, зобов'язання вчинити дії тощо.

Отже, корпоративні спори виникають між юридичною особою (господарським товариством, виробничим кооперативом, фермерським господарством, приватним підприємством, заснованим на власності двох або більше осіб) та її учасником (засновником, акціонером, членом), зокрема й учасником, який вибув, пов'язані зі створенням, діяльністю, управлінням або припиненням діяльності такої юридичної особи, а також із набуттям, здійсненням або припиненням корпоративних прав.

³⁶ Про деякі питання підвідомчості і підсудності справ господарським судам: постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 24 жовтня 2011 р. № 10 <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0010600-11>> (дата звернення: 07.02.2019).

Класифікації корпоративних спорів

Беручи до уваги предмет спору, його суб'єктний склад та підстави, до корпоративних спорів слід віднести:

1. Спори за позовом учасника (засновника, акціонера, члена) юридичної особи, зокрема й учасника, який вибув, до юридичної особи про оскарження дій/бездіяльності, актів (рішень) суб'єктів господарювання та їх органів, прийнятих до виходу учасника, якщо відповідні вимоги обґрунтовуються порушенням його корпоративних прав на момент прийняття такого рішення (наприклад, про визнання недійсним рішення загальних зборів, оформленого протоколом загальних зборів, про оскарження дій/бездіяльності щодо реалізації права на отримання інформації тощо).

2. Спори за позовом учасника, який вибув зі складу юридичної особи, щодо визначення та стягнення належної йому до сплати вартості частки майна юридичної особи, спори про виключення учасника з товариства з обмеженою відповідальністю, про визнання недійсними рішень про виключення його зі складу юридичної особи, якщо відповідні вимоги обґрунтовуються порушенням його корпоративних прав (наприклад, постанова ВГСУ від 3 листопада 2015 р. у справі № 924/980/14³⁷, постанова ВГСУ від 21 березня 2017 р. у справі № 924/1807/15³⁸, постанова Верховного Суду України (далі – ВСУ) від 18 листопада 2014 р. у справі № 3-182гс14³⁹).

Відповідно до п. 28 постанови Пленуму ВСУ від 24 жовтня 2008 р. № 13 “Про практику розгляду судами корпоративних спорів”⁴⁰ моментом виходу учасника з товариства є дата подачі ним заяви про вихід відповідній посадовій особі товариства або вручення заяви цим особам органами зв'язку. У підпункті 4.14 п. 4 постанови Пленуму ВГСУ від 25 лютого 2016 р. № 4 “Про деякі питання практики вирішення спорів, що виникають з корпоративних правовідносин” (далі – постанова Пленуму ВГСУ № 4) визначено:

<...> вартість майна та розмір частини прибутку товариства, що належать до виплати учаснику, який вийшов, обчислюються на дату волевизначення

³⁷ Постанова Вищого господарського суду України від 3 листопада 2015 р. у справі № 924/980/14 <<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/53394928>> (дата звернення: 07.02.2019).

³⁸ Постанова Вищого господарського суду України від 21 березня 2017 р. у справі № 924/1807/15 <<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/65508532>> (дата звернення: 07.02.2019).

³⁹ Постанова Верховного Суду України від 18 листопада 2014 р. у справі № 3-182гс14 <<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41735946>> (дата звернення: 07.02.2019).

⁴⁰ Про практику розгляду судами корпоративних спорів: постанова Пленуму Верховного Суду України від 24 жовтня 2008 р. № 13 <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013700-08>> (дата звернення: 07.02.2019).

явлення учасника вийти з товариства, тобто на дату подання учасником заяви про вихід з товариства⁴¹.

У випадку неврегульованості в установчих документах, вартість частини майна товариства, що підлягає виплаті, повинна відповідати вартості чистих активів товариства, що визначається в порядку, встановленому законодавством, пропорційно його частці в статутному капіталі товариства на підставі балансу, складеного на дату виходу (виключення). Вартість частки майна товариства, належної до сплати учаснику, який виходить (виключається) із товариства, має визначатися з розрахунку вартості всього майна, що належить товариству, зокрема й основних засобів, нематеріальних активів, оборотних активів, майна невикористаного призначення тощо з урахуванням майнових зобов'язань товариства (п. 30 постанови Пленуму ВСУ від 24 жовтня 2008 р. № 13 “Про практику розгляду судами корпоративних спорів”).

3. Спори за позовами учасників юридичної особи про визнання недійсними установчих документів або їх частин, змін до них, а також спори щодо обрання, звільнення, відкликання, поновлення на посаді тощо керівників чи інших посадових осіб.

4. Спори про ліквідацію, реорганізацію юридичної особи чи скасування її державної реєстрації за позовами учасників (засновників, акціонерів, членів) до цієї юридичної особи.

5. Спори за позовами акціонерів приватних акціонерних товариств про переведення на них прав та обов'язків покупця акцій у зв'язку з порушенням їх переважного права на придбання акцій, що продаються іншими акціонерами товариства.

6. Спори за позовами акціонерів публічних акціонерних товариств та акціонерів – власників привілейованих акцій про переведення на них прав і обов'язків покупця акцій у зв'язку з порушенням їх переважного права на придбання акцій додаткової емісії, що розповсюджуються шляхом приватного розміщення.

7. Спори за позовом учасника товариства з обмеженою або з додатковою відповідальністю про переведення прав та обов'язків покупця у зв'язку з порушенням його переважного права на купівлю частки (її частини) у статутному капіталі товариства.

8. Спори між учасниками (засновниками, акціонерами, членами) юридичної особи та юридичною особою щодо права власності на майно, передане юридичній особі як вклад до статутного (складеного) капіталу.

⁴¹ Про деякі питання практики вирішення спорів, що виникають з корпоративних правовідносин: постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 25 лютого 2016 р. № 4 <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004600-16>> (дата звернення: 07.02.2019).

9. Спори про зобов'язання товариства вчинити дії щодо включення спадкоємця до учасників товариства, пов'язані з неможливістю реалізації спадкоємцем набутих корпоративних прав через перешкоджання його вступу до товариства.

10. Спори про стягнення дивідендів (п. 8 ч. 1 ст. 2, статті 25, 26, 30 Закону України “Про акціонерні товариства”, статті 6, 6¹ Закону України 23 лютого 2006 р. № 3480-IV “Про цінні папери та фондовий ринок”⁴², ст. 26 Закону України “Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю”). Відповідно до правового висновку Верховного Суду корпоративним за правової природою є спір, предметом якого є стягнення з акціонерного товариства на користь його акціонера дивідендів за акціями, що успадковані, оскільки предметом спору є не спадкові відносини, а реалізація спадкоємцем корпоративного права на отримання дивідендів (постанова Великої Палати Верховного Суду у справі від 11 вересня 2018 р. № 910/18015/17⁴³). Справи, які виникають між товариством з обмеженою відповідальністю та його учасниками стосовно набуття коштів товариства цими учасниками як дивідендів або стосовно збереження таких коштів без достатніх правових підстав, мають корпоративний характер (постанова Великої Палати Верховного Суду у справі від 3 липня 2018 р. № 917/1345/17⁴⁴).

11. Спори, пов'язані з укладанням, виконанням, припиненням корпоративних договорів.

12. Справи у спорах, що виникають із правочинів щодо акцій, часток, паїв, інших корпоративних прав в юридичній особі є окремою категорією спорів, віднесених до юрисдикції господарських судів (п. 4 ч. 1 ст. 20 ГПК України), що викликає практичні проблеми у юрисдикції зазначеної категорії спорів.

Відповідно до постанови ВСУ від 5 квітня 2017 р. у справі № 6-381цс17⁴⁵ корпоративні відносини виникають, змінюються та припиняються щодо корпоративних прав. Зі змісту заявлених позовних вимог вбачається, що предметом судового спору є визнання недійсним договору дарування частки в статутному капіталі товариства, вимог щодо вирішення питань, пов'язаних зі створенням, діяльністю, управлінням та припиненням діяльності товариства з обмеженою відповідальністю (далі – ТОВ) “Віктор-Д”, позивачкою не заявлено. Отже, спір не є корпоративним. Анало-

⁴² Про цінні папери та фондовий ринок: Закону України від 23 лютого 2006 р. № 3480-IV <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15>> (дата звернення: 07.02.2019).

⁴³ Постанова Великої Палати Верховного Суду від 11 вересня 2018 р. у справі № 910/18015/17 <<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/76649426>> (дата звернення: 07.02.2019).

⁴⁴ Постанова Великої Палати Верховного Суду від 3 липня 2018 р. у справі № 917/1345/17 <<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/75215615>> (дата звернення: 07.02.2019).

⁴⁵ Постанови Верховного Суду України від 5 квітня 2017 р. у справі № 6-381цс17 <<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/65942812>> (дата звернення: 07.02.2019).

Олександра Кологойда

гічна правова позиція висловлена у постанові ВСУ від 31 травня 2017 р. у справі № 6-703цс17⁴⁶.

Водночас відповідно до правового висновку ВСУ, викладеного у постанові від 14 вересня 2016 р. у справі № 522/27392/13-ц, справа щодо розірвання договору купівлі-продажу частки в статутному капіталі підприємства підвідомча господарському суду, оскільки спір виник із корпоративних відносин між учасниками підприємства щодо управління ним.

Велика Палата Верховного Суду у постанові від 23 травня 2018 р. у справі № 911/3494/16⁴⁷ про розірвання договору купівлі-продажу частки в статутному капіталі приватного підприємства дійшла висновку, що оскільки з переходом до відповідача прав і обов'язків щодо частки в статутному капіталі приватного підприємства "МП "Вікторія" на підставі укладеного з позивачем договору купівлі-продажу до нього перейшли відповідні права й обов'язки стосовно участі спільно з позивачем у діяльності та управлінні цього підприємства, то й відносини, які виникли між сторонами оспорюваного договору, за своєю правовою природою є корпоративними відносинами щодо володіння, користування й розпорядження належними сторонам корпоративними правами у цьому приватному підприємстві.

13. Спори щодо визнання права власності на акції, на частку участі в товариствах чи права на пай, спори щодо укладення, розірвання, зміни, виконання, а також визнання недійсними договорів купівлі-продажу акцій, щодо інших правочинів з акціями, крім спорів, пов'язаних із порушенням переважного права акціонерів на придбання акцій відповідно до п. 1.7 постанови Пленуму ВГСУ № 4 не належать до корпоративних спорів. Однак аналіз зазначеної вище категорії спорів свідчить, що позиція Верховного Суду змінюється і такі спори також визнаються корпоративними, якщо позивач обґрунтовує позовні вимоги порушенням його корпоративного права.

Різновидом таких спорів є спори, пов'язані з викупом, обов'язковим викупом (статті 65¹, 65³, 68 Закону України "Про акціонерні товариства") та обов'язковим продажем акцій (стаття 65² Закону України "Про акціонерні товариства") (зокрема, про визнання недійсною публічної безвідкличної вимоги про придбання акцій в усіх власників акцій, про стягнення грошової суми компенсації ринкової вартості викуплених акцій). Зазначені спори є аналогічними до корпоративних спорів про припинен-

www.pravoua.com.ua

⁴⁶ Постанова Верховного суду України від 31 травня 2017 р. у справі № 6-703цс17 <<http://www.reyestr.court.gov.ua>> (дата звернення: 07.02.2019).

⁴⁷ Постанова Великої палати Верховного Суду від 23 травня 2018 р. у справі № 911/3494/16 <<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/74218783>> (дата звернення: 07.02.2019).

ня корпоративних прав внаслідок виключення учасника з товариства, однак підставою припинення корпоративних відносин при викупі акцій є пряма норма закону, а не порушення акціонером корпоративного права або обов'язку. Складність у класифікації зазначеної категорії спорів полягає також у тому, що позивач обґрунтовує позовні вимоги не порушенням його корпоративного права, а порушенням права власності на акції, а саме права акціонера (учасника) на одержання в результаті продажу (викупу) належних йому акцій (часток) справедливої компенсації їх ринкової вартості (вартості частки майна в товаристві). Правовим наслідком викупу, обов'язкового викупу та обов'язкового продажу акцій є припинення корпоративних відносин внаслідок припинення права власності на акцію. Враховуючи особливий суб'єктний склад зазначених спорів, а також предмет та підстави позову, зазначену категорію спорів слід також віднести до спорів із корпоративних відносин (корпоративних спорів).

14. Спори між учасниками юридичної особи або спори учасників юридичної особи з цією юридичною особою щодо скасування запису в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань (далі – ЄДР). Правовий висновок щодо віднесення зазначеної категорії спорів до корпоративних спорів зробила Велика Палата Верховного Суду у постанові від 4 вересня 2018 р. у справі № 904/5857/17⁴⁸. Суд вказав, що вимога про визнання неправомірними дій державного реєстратора з внесення в ЄДР відомостей, щодо достовірності яких виник корпоративний спір, має похідний характер від корпоративного спору та залежить від наявності самого порушеного права, яке підлягає захисту в ефективний спосіб, зокрема, шляхом корегування відомостей ЄДР та відображенні в ЄДР відповідних дійсних відомостей. Якщо суд встановить, що суб'єкт державної реєстрації вчинив запис в ЄДР за зверненням належного заявника, на підставі всіх необхідних для реєстрації документів відповідно до закону та відсутності встановлених законом підстав для відмови в державній реєстрації, це не є перешкодою для скасування в судовому порядку недостовірного запису в ЄДР, наявність якого порушує корпоративні права чи законні інтереси позивача.

15. Про визнання недійсними значного правочину, правочину, щодо вчинення якого є заінтересованість, правочину, укладеного з перевищенням повноважень, наданих статутом товариства, якщо позивач обґрунтує свої вимоги порушенням його корпоративних прав або інтересів.

⁴⁸ Постанова Великої Палати Верховного Суду від 4 вересня 2018 р. у справі 904/5857/17 <<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/76536465>> (дата звернення: 07.02.2019).

Олександра Кологойда

Так, у постанові Великої Палати Верховного Суду від 28 серпня 2018 р. у справі № 902/458/16⁴⁹ зазначено, що якщо учасник (акціонер) господарського товариства обґрунтовує позовні вимоги про визнання недійсним договору про відчуження майна цього товариства порушенням останнім у ході статутної діяльності корпоративних прав такого учасника (акціонера), то цей спір підвідомчий господарським судам незалежно від того, чи є іншим відповідачем у справі як сторона оспорюваного договору фізична особа. Оскільки позивач має частку у статутному фонді приватного акціонерного товариства “Автоелектроапаратура”, посилається на порушення права управління товариством унаслідок відчуження за значним правочином без рішення загальних зборів майна цього товариства, отже, обґрунтовує позовні вимоги порушенням його корпоративних прав, спір є підвідомчим господарським судам.

16. Спори, що виникають між товариством та його учасником на підставі ч. 4 ст. 146 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) про відшкодування витрат товариства, пов’язаних із проведенням на вимогу учасника аудиторської перевірки річної фінансової звітності товариства⁵⁰. Відповідно до правової позиції Великої Палати Верховного Суду, викладеної у постанові від 16 травня 2018 р. у справі № 904/2194/17⁵¹, такі спори належать до юрисдикції господарських судів, оскільки спірні правовідносини тісно пов’язані з реалізацією учасником своїх корпоративних прав, зокрема права на управління товариством і права на отримання інформації про товариство.

17. Справи у спорах між юридичною особою та її посадовою особою (зокрема й посадовою особою, повноваження якої припинені) про відшкодування збитків, заподіяних юридичній особі діями (бездіяльністю) такої посадової особи, за позовом власника (учасника, акціонера) такої юридичної особи, поданим в її інтересах (похідний позов). Зазначена категорія спорів є окремою категорією спорів (п. 12 ч. 1 ст. 20 ГПК України), що обумовлює питання про правовий характер такого спору. Оскільки такий похідний позов подає власник (учасник, акціонер) юридичної особи в інтересах юридичної особи від понесення збитків внаслідок неналежного корпоративного управління, зазначений позов можна розглядати як реалізацію корпоративного права учасника (акціонера) на

⁴⁹ Постанова Великої Палати Верховного суду від 28 серпня 2018 р. у справі 902/458/16 <<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/76262613>> (дата звернення: 07.02.2019).

⁵⁰ Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>> (дата звернення: 07.02.2019).

⁵¹ Постанова Великої Палати Верховного Суду від 16 травня 2018 р. у справі № 904/2194/17 <<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/74121030>> (дата звернення: 07.02.2019).

управління юридичною особою. Зазначена категорія спорів визнається корпоративними в літературі⁵².

На думку О. Бігняка, критеріями класифікацій корпоративного спору є не тільки юридичні критерії (предмет спору, суб'єктний склад, передумови виникнення, цілі, видова диференціація корпоративних відносин), а й економічні, соціальні, що становлять сутність юридичних осіб корпоративного типу⁵³. Однак такий широкий підхід у поєднанні з розширенням суб'єктного складу учасників корпоративних відносин створює небезпечну на практиці ситуацію правової невизначеності, коли до корпоративних спорів починають відносити суміжні правові спори, підставою виникнення яких не є корпоративні відносини, а предметом спору не є порушення корпоративного права (обов'язку).

Конституційний Суд України (далі – КСУ) визначає, що обмеження основних прав людини та громадянина і втілення цих обмежень на практиці допустиме лише за умови забезпечення передбачуваності застосування правових норм, встановлюваних такими обмеженнями (рішення КСУ від 29 червня 2010 р. № 17-рп/2010⁵⁴). Принцип правової визначеності вимагає чіткості, зрозумілості й однозначності правових норм, зокрема їх передбачуваності (прогнозованості) та стабільності (рішення КСУ від 20 грудня 2017 р. № 2-р/2017⁵⁵). На думку КСУ, особи розраховують на стабільність та усталеність юридичного регулювання, тому часті та непередбачувані зміни законодавства перешкоджають ефективній реалізації ними прав і свобод, а також підбивають довіру до органів державної влади, їх посадових і службових осіб (рішення КСУ від 22 травня 2018 р. № 5-р/2018⁵⁶).

Як зазначається у рішенні Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), на державні органи покладено обов'язок запровадити внутрішні процедури, які посилять прозорість і ясність їхніх дій, мінімізують ризик помилок (див., наприклад, рішення у справах “Лелас проти Хорватії” (*Lelas v. Croatia*), заява № 55555/08, п. 74, від 20 травня 2010 р., і “Тошкуце та інші проти Румунії” (*Toscuta and Others v. Romania*), заява № 36900/03, п. 37, від 25 листопада 2008 р.) і сприятимуть юридичній визначеності у цивільних правовідносинах, які зачіпають майнові інтереси (див., наприклад, рішення у справах “Онер’їлдіз проти Туреч-

⁵² Бігняк (н 8) 291.

⁵³ Там само 304.

⁵⁴ Рішення Конституційного Суду України від 29 червня 2010 р. № 17-рп/2010 <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v017p710-10>> (дата звернення: 07.02.2019).

⁵⁵ Рішення Конституційного Суду України від 20 грудня 2017 р. № 2-р/2017 <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-17>> (дата звернення: 07.02.2019).

⁵⁶ Рішення Конституційного Суду України від 22 травня 2018 р. № 5-р/2018 <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-18>> (дата звернення: 07.02.2019).

Олександра Кологойда

чини” (*Oneryildiz v. Turkey*), п. 128, та “Беєлер проти Італії” (*Beyeler v. Italy*), п. 119)⁵⁷.

Отже, питання розмежування корпоративних спорів із суміжними правовими спорами потребує спеціального дослідження.

Не є корпоративними спорами і розглядаються господарськими, загальними або адміністративними судами залежно від суб'єктного складу сторін спори:

1) щодо оскарження актів (рішень) суб'єктів господарювання та їх органів, посадових та службових осіб у сфері організації та здійснення господарської діяльності (п. 10 ч. 1 ст. 20 ГПК України);

2) про визнання недійсними рішень органів управління юридичної особи за позовом особи, яка не є учасником (акціонером, членом, засновником), зокрема:

– кредиторів, заставодержателів, орендарів тощо про визнання недійсними рішень загальних зборів, що стосуються відповідних договірних зобов'язань;

– про оскарження рішень, прийнятих до вступу позивача до складу учасників товариства або придбання ним акцій. Особа стає носієм корпоративних прав з моменту набуття права власності на акції акціонерного товариства, що підтверджується випискою з рахунку в цінних паперах в депозитарній установі, або вступу до інших юридичних осіб, що підтверджується випискою або витягом із ЄДР;

– за позовом учасника, що вибув із товариства, у разі оспорювання рішень органів управління юридичної особи, прийнятих після його вибуття (п. 1.7 постанови Пленуму ВСУ № 4). Право власності на частку в статутному капіталі ТОВ або товариства з додатковою відповідальністю (далі – ТДВ) у третьої особи виникає з моменту укладення договору, якщо інше не встановлено домовленістю сторін (ст. 363 ЦК України). Набуття права власності на частку в статутному капіталі надає третій особі право на вступ до ТОВ. Право участі у ТОВ або ТДВ є особистим немайновим правом, а отже, автоматичного набуття статусу учасника товариства у зв'язку з набуттям третьою особою права власності на частку в статутному капіталі не відбувається. Право безпосередньої участі у ТОВ або ТДВ третя особа набуває тільки з моменту вступу до товариства, що має бути підтверджено шляхом державної реєстрації змін до відомостей про розміри часток у статутному капіталі чи склад учасників ТОВ у ЄДР;

www.pravoua.com.ua

⁵⁷ 'Збірник витягів з рішень Європейського суду з прав людини, рекомендованих для вивчення при підготовці до письмового анонімного тестування у межах іспиту для кваліфікаційного оцінювання суддів на відповідність займаній посаді' 2018 <<http://www.nsj.gov.ua/files/1529653122>> (дата звернення: 07.02.2019).

– спори між акціонером материнської компанії та дочірнім підприємством. Так, постановою ВСУ від 1 лютого 2017 р. у справі № 910/8438/15-г⁵⁸ було скасовано рішення касаційної інстанції, яка підтримала позов акціонера материнської компанії про визнання недійсним рішення загальних зборів учасників дочірнього ТОВ. У справі № 5017/2368/2012⁵⁹ судами встановлено, що фізична особа як учасник товариства звернулася до суду з позовною заявою до дочірнього підприємства (засновником якого є товариство) та підприємства (співзасновником якого є дочірнє підприємство) про визнання недійсним рішення загальних зборів підприємства, яким було внесено зміни до статуту цього підприємства, збільшено статутний капітал та внесено зміни до складу його засновників. Зазначена фізична особа не є суб'єктом підприємницької діяльності, не є засновником (учасником) підприємства, тому спір про визнання недійсним рішення загальних зборів підприємства не є корпоративним і не підлягає вирішенню в господарських судах України (частини 1, 2 ст. 1, п. 4 ч. 1 ст. 12 ГПК України). Аналогічного висновку дійшов суд касаційної інстанції у справі № 16/163-08⁶⁰, вказавши, що учасник (акціонер) господарського товариства має певні корпоративні права щодо товариства, учасником якого він є, і не має корпоративних прав щодо іншого господарського товариства, учасником якого він не є.

У справі № 910/8438/15-г Судова палата у господарських справах ВСУ у постанові від 1 лютого 2017 р.⁶¹ вказала, що недотримання вимог закону та установчих документів юридичної особи під час скликання і проведення загальних зборів не може визнаватися порушенням прав тих позивачів, які не є учасниками (акціонерами, членами) цієї особи. Посилання на положення ст. 1 Закону України 14 жовтня 2014 р. № 1702-VII “Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення”⁶² з метою визначення такого спору як корпоративного є помилковим з огляду на особливості його застосування і мету;

⁵⁸ Постанова Верховного Суду України від 1 лютого 2017 р. у справі № 910/8438/15-г <<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/64683611>> (дата звернення: 07.02.2019).

⁵⁹ Постанова Вищого господарського суду України від 19 листопада 2013 р. у справі № 5017/2368/2012 <<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/35422032>> (дата звернення: 07.02.2019).

⁶⁰ Постанова Вищого господарського суду України від 14 квітня 2010 р. № 16/163-08 <<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/9208544>> (дата звернення: 07.02.2019).

⁶¹ Постанова Верховного Суду України від 1 лютого 2017 р. у справі № 910/8438/15-г <<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/64683611L>> (дата звернення: 07.02.2019).

⁶² Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1702-VII <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-18>> (дата звернення: 07.02.2019).

3) спори за позовами до Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, зокрема, про скасування реєстрації випуску акцій;

4) спори між акціонерами, АТ та депозитарними установами, пов'язані з укладенням, зміною, розірванням, виконанням або визнанням недійсними договорів про відкриття та обслуговування рахунків у цінних паперах, зазначених у ст. 5 Закону України від 6 липня 2012 р. № 5178-VI "Про депозитарну систему України"⁶³ (п. 1.7 постанови Пленуму ВГСУ № 4);

5) спори, пов'язані з управлінням активами корпоративних інвестиційних фондів (п. 1.7 постанови Пленуму ВГСУ № 4);

6) сімейні спори, пов'язані з розподілом майна подружжя (п. 1.7 постанови Пленуму ВГСУ № 4). Незважаючи на те, що предметом спору є частка в майні товариства, такі правовідносини є за своєю суттю сімейними, а отже, й спори, що впливають із таких правовідносин, регулюватимуться сімейним законодавством;

7) спори, пов'язані з реалізацією спадкових прав, зокрема, за позовами спадкоємців померлого учасника господарського товариства про визнання права на частку, права на акції, вступом до юридичних осіб спадкоємців, правонаступників, осіб, яким було відчужено частку в статутному капіталі господарських товариств (п. 1.7 постанови Пленуму ВГСУ № 4), оскільки в цьому випадку спір виникає щодо прав на акції (як об'єкт права – цінний папір), а не щодо корпоративних прав, які впливають з акції (частки) господарського товариства. Таким, зокрема, є спір про визнання недійсним свідоцтва про право на спадщину за заповітом, відповідно до якого особа визнана власником спадкового майна, що включає акції товариства;

8) спори між набувачем права власності на частку в статутному капіталі та учасниками ТОВ або ТДВ про право власності на частку (п. 1.7 постанови Пленуму ВГСУ № 4, постанова ВГСУ від 10 квітня 2017 р. у справі № 908/1452/16⁶⁴, постанова ВСУ від 5 квітня 2017 р. № 6-381цс17). Однак слід враховувати правову позицію Великої Палати Верховного Суду у постанові від 23 травня 2018 р. у справі № 911/3494/16⁶⁵, де спір про розірвання договору купівлі-продажу частки в статутному капіталі приватного підприємства було визнано корпоративним спором, а також правову позицію Великої Палати Верховного Суду у постанові від 4 ве-

⁶³ Про депозитарну систему України: Закон України від 6 липня 2012 р. № 5178-VI <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5178-17>> (дата звернення: 07.02.2019).

⁶⁴ Постанова Вищого господарського суду України від 10 квітня 2017 р. у справі № 908/1452/16 <https://protocol.ua/ua/postanova_vgsu_vid_10_04_2017_roku_u_spravi_908_1452_16> (дата звернення: 07.02.2019).

⁶⁵ Постанова Великої палати Верховного Суду від 23 травня 2018 р. у справі № 911/3494/16 <<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/74218783>> (дата звернення: 07.02.2019).

ресня 2018 р. у справі 904/5857/17⁶⁶, що свідчать про перспективу включення зазначеної категорії спорів про право власності на частку в ТОВ або ТДВ до категорії корпоративних спорів;

9) справи про банкрутство. Незважаючи на те, що учасник (акціонер) товариства має право на отримання частки в майні товариства, що залишилась після задоволення вимог кредиторів, і таке право є корпоративним (ст. 167 ГК України), але цей спір виникає не з корпоративних відносин;

10) справи у спорах щодо цінних паперів, зокрема й пов'язані з правами на цінні папери та правами, що виникають із них (крім корпоративних прав), емісією, розміщенням, обігом та погашенням цінних паперів, обліком прав на цінні папери, зобов'язаннями за цінними паперами;

11) спори про визнання недійсними установчих документів та припинення юридичної особи за позовами суб'єктів владних повноважень, що здійснюють контроль за діяльністю юридичної особи, а також органів, які здійснюють державну реєстрацію юридичних осіб (п. 1.8 постанови Пленуму ВГСУ № 4);

12) трудові спори, учасниками яких є посадові особи товариства, зокрема, учасники органів корпоративного управління, призначення (обрання) або звільнення (відкликання) яких ґрунтується на прийнятті рішень загальних зборів, наглядової ради тощо. При цьому згідно з абзацом 2 п. 1 резолютивної частини рішення КСУ від 12 січня 2010 р. № 1-рп/2010⁶⁷ усунення члена виконавчого органу товариства від виконання своїх обов'язків, яке передбачене ч. 3 ст. 99 ЦК України, не є відстороненням працівника від роботи в розумінні ст. 46 Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП України)⁶⁸. Така форма захисту є специфічною дією носіїв корпоративних прав у відносинах з особою, якій вони довірили здійснювати управління товариством, і не може розглядатися в площині трудового права, зокрема в аспекті ст. 46 КЗпП України. Вимоги скасувати наказ про призначення (звільнення, відкликання) керівника чи іншої посадової особи або розірвати трудовий контракт, укладений з керівником чи іншими посадовими особами, не підвідомчі господарським судам (п. 1.9 постанови Пленуму ВГСУ № 4).

Аналіз наведених вище категорій корпоративних спорів свідчить, що справами з корпоративних відносин є спори, пов'язані зі здійсненням і захистом учасником корпоративних прав, та окремі категорії спорів,

⁶⁶ Постанова Великої Палати Верховного Суду від 4 вересня 2018 р. у справі № 904/5857/17 <<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/76536465>> (дата звернення: 07.02.2019).

⁶⁷ Рішення Конституційного Суду України від 12 січня 2010 р. № 1-рп/2010 <<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-10>> (дата звернення: 07.02.2019).

⁶⁸ Кодекс законів про працю України від 10 грудня 1971 р. <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>> (дата звернення: 07.02.2019).

пов'язані з припиненням корпоративних прав (про визнання недійсними рішень про виключення учасника зі складу юридичної особи), підставою яких є порушення корпоративних прав та обов'язків. Однак залишається проблема юрисдикції спорів, пов'язаних із набуттям корпоративних прав, оскільки корпоративні права виникають з моменту державної реєстрації юридичної особи корпоративного типу. На нашу думку, до корпоративних спорів слід віднести також:

– спори між засновниками юридичної особи, що виникають у процесі заснування товариства (зокрема, спори з корпоративних договорів, щодо повернення грошових коштів та майна, внесених засновниками в оплату за акції/частку, якщо товариство визнається таким, що не відбулося; про зобов'язання вчинити дії, пов'язані із заснуванням товариства та його державною реєстрацією);

– спори, пов'язані зі стягненням простроченого вкладу.

Висновки. Корпоративний спір як правовий інститут спрямований на захист прав і законних інтересів учасників корпоративних відносин, що здійснюється у межах конструкції охоронного правовідношення, де особа у визначеній законом формі реалізує своє право на захист, обираючи способи захисту, встановлені законом та (або) корпоративним договором. Проведене дослідження свідчить про необхідність визначення на законодавчому рівні поняття “корпоративний спір” (спір, що виникає з корпоративних правовідносин) як спору, що виникає між юридичною особою (господарським товариством, виробничим кооперативом, фермерським господарством, приватним підприємством, заснованим на власності двох або більше осіб) та її учасником (засновником, акціонером, членом), зокрема й учасником, який вибув, пов'язаний зі створенням, діяльністю, управлінням або припиненням діяльності такої юридичної особи, а також із набуттям, здійсненням або припиненням корпоративних прав та закріплення критеріїв розмежування корпоративних спорів із суміжними правовими спорами.

REFERENCES

Bibliography

Authored books

1. Dolinskaya V, *Akcionerное pravo: osnovnye polozheniya i tendency [Shareholding Law: Key Statements and Trends]* (Volters Kluver 2006) (in Russian).
2. Kaminka A, *Akcionerные kompanii: yuridicheskoe issledovanie [Joint-stock Companies: Legal Study], t 1* (1902) (in Russian).
3. Kibenko E, *Korporativное pravo Ukrainy: uchebное posobie [Corporate Law of Ukraine: Tutorial]* (Ehspada 2001) (in Russian).

4. Kozlova N, *Pravosubektnost' yuridicheskogo lica [Legal Personality of a Legal Entity]* (Statut 2005) (in Russian).
5. Kvasnitska O, *Hospodarske protsesualne pravo: navchalno-metodychny posibnyk [Economic Procedural Law: Educational Methodical Manual]* (Feniks 2013) (in Ukrainian).
6. Lomakin D, *Korporativnye pravootnosheniya: obshchaya teoriya i praktika ee primeneniya v hozyajstvennykh obshchestvakh [Corporate Legal Relations: General Theory and Practice of its Application in Economic Companies]* (Statut 2008) (in Russian).
7. Molotnikov A, *Otvettvennost' v akcionermykh obshchestvakh [Responsibility in Joint-Stock Companies]* (Volters Kluver 2006) (in Russian).
8. Spasibo-Fateeva I, *Akcionermye obshchestva: korporativnye pravootnosheniya [Joint Stock Companies: Corporate Legal Relationships]* (Pravo 1998) (in Russian).

Edited books

9. Majdanik R, 'Neimushchestvennye obrotosposobnye pravootnosheniya kak predmet grazhdanskogo prava Ukrainy' [Non-property Negotiable Legal Relations as a Subject of Civil Law of Ukraine] v Majdanik R (red), *Al'manah civilistiki: sbornik statey [Almanac of Civil Law]* vyp 1 (Pravova ednist' 2008) (in Russian).
10. Spasybo-Fatieieva I, *Korporativne upravlinnia [Corporate Governance]* (Pravo 2007) (in Ukrainian).

Journal articles

11. Dolinskaya V, 'Organy yuridicheskogo lica: problemy doktriny i sovremennogo zakonodatel'stva (na primere akcionernogo obshchestva)' ['Bodies of a Legal Entity: Problems of Doctrine and Modern Legislation (on the Example of a Joint Stock Company)'] (2014) 11 Zakony Rossii: opyt, analiz, praktika (in Russian).
12. Kovalyshyn O, 'Korporativnyi spir: kharakterni osoblyvosti ta klasyfikatsiia' ['Corporate Dispute: Characteristic Features and Classification'] (2009) 21 Aktualni problemy vdoskonalennia chynnoho zakonodavstva Ukrainy 113-7 (in Ukrainian).
13. Kuznietsova N, 'Poniattia, oznaky i klasyfikatsiia korporativnykh sporiv' ['Concepts, Features and Classification of Corporate Disputes'] <<http://www.legalweekly.com.ua/article/?uid=133>> (accessed: 07.02.2019) (in Ukrainian).
14. —, 'Poniattia, oznaky i klasyfikatsiia korporativnykh sporiv' ['Concepts, Features and Classification of Corporate Disputes'] (2007) 46 Pravovyi tyzhden (in Ukrainian).
15. Slipenchuk N, 'Shchodo pidvidomchosti korporativnykh sporiv' ['As to the Jurisdiction of Corporate Disputes'] Zakon i biznes <https://zib.com.ua/ua/print/80763-schodo_pidvidomchosti_korporativnih_sporiv.html> (accessed: 07.02.2019) (in Ukrainian).

Thesis

16. Bihniak O, 'Tsyvilno-pravovyi zakhyt korporativnykh prav v Ukraini' ['Civil Law Protection of Corporate Rights in Ukraine'] (dys d-ra yuryd nauk, 2018) (in Ukrainian).
17. Lukach I, 'Hospodarsko-pravove rehuliuвання korporativnykh vidnosyn v Ukraini: teoretychni problemy' ['Economic and Legal Regulation of Corporate Relations in Ukraine: Theoretical Problems'] (avtoref dys d-ra yuryd nauk, Kyiv nats un-t im Tarasa Shevchenka 2016) (in Ukrainian).
18. Sarakun I, 'Zdiisnennia korporativnykh prav uchasykamy (zasnovnykamy) hospodarskykh tovarystv (tsyvilno-pravovyi aspekt)' ['The Implementation of the Participants (Founders) Corporate Rights of Business Companies (Civil Law Aspect)'] (dys kand yuryd nauk, Naukovo-doslidnyi instytut pryvatnoho prava i pidpriemnytstva Akademii pravovykh nauk Ukrainy 2007) (in Ukrainian).

Олександра Кологойда

19. Shcherbyna O, 'Pravove stanovyshe aktsioneriv za zakonodavstvom Ukrainy' ['The Shareholders Legal Status under the Legislation of Ukraine'] (avtoref dys kand yuryd nauk; Kyiv nats un-t im Tarasa Shevchenka 2000) (in Ukrainian).
20. Sorochenko A, 'Korporatyvni prava ta oboviazky: hospodarsko-pravovi aspekt' ['Corporate Rights and Obligations: Economic and Legal Aspect'] (avtoref dys kand yuryd nauk, 2015) (in Ukrainian).
21. Vinnyk O, 'Teoretychni aspekty pravovoho zabezpechennia realizatsii publichnykh i pryvatnykh interesiv v hospodarskykh tovarystvakh' ['Theoretical Aspects of the Legal Provision Realization of Public and Private Interests in Economic Companies] (avtoref dys d-ra yuryd nauk, Kyiv nats un-t im Tarasa Shevchenka 2004) (in Ukrainian).
22. Zhornokui Yu, 'Tsyvilno-pravova pryroda korporatyvnykh konfliktiv v aktsionernykh tovarystvakh' ['Civil-Law Nature of Corporate Conflicts in Joint-Stock Companies'] (avtoref dys d-ra yuryd nauk, 2016) (in Ukrainian).

Websites

23. 'Zbirnyk vytyahiv z rishen Yevropeiskoho sudu z prav liudyny, rekomendovanykh dlia vyvchennia pry pidhotovtsi do pysmovoho anonimnogo testuvannia u mezhakh ispytu dlia kvalifikatsiinoho otsiniuvannia suddiv na vidpovidnist zaimanii posadi' ['The Digest of Excerpts from the European Court of Human Rights Decisions Recommended for Study in Preparation for Writing Anonymous Testing within the Framework of the Qualification of Judges Examination for Compliance with their Position'] 2018 <<http://www.nsj.gov.ua/files/1529653122>> (accessed: 07.02.2019) (in Ukrainian).

Oleksandra Kolohoida

ON THE CONCEPT AND CRITERIA OF CORPORATE DISPUTE

ABSTRACT. The purpose of the article is to study the concept, features and types of corporate disputes arising from corporate legal relations, and to outline the category of legal disputes related thereto.

The author studies the concept, features and types of corporate disputes and determines the categories of legal disputes connected thereto. The corporate dispute is investigated as a legal institution which has the purpose of protecting the rights and legitimate interests of participants to corporate relations and takes place within the framework of the protection-aimed legal relation, where a person, in a statutory form, exercises the right to protection choosing the remedies established by law and/or corporate agreement. Based on the analysis of legislative provisions, legal positions of higher courts and the relevant case law, the author classifies corporate disputes by such criteria as the subject matter and contents, and also by the subjective criterion, and marks corporate disputes off from the related legal disputes.

Protection of the rights and legitimate interests of participants to corporate legal relations is one of the most pressing issues of our times. Active development and an increasingly complicated nature of corporate relations entail increasingly more conflicts between their participants, and therefore, the topic under research herein is of particular relevance.

Despite a vast number of changes to corporate legislation over the recent years, and the adopted new procedural codes, laws of Ukraine "On Amending Some Legislative

Acts of Ukraine With Regard to Protection of Investors' Rights", "On Amending Some Legislative Acts of Ukraine With Regard to State Registration of Rights to Real Property and Protection of Property Rights", "On Amending Some Legislative Acts of Ukraine With Regard to Enhancement of the Corporate Governance Level of Joint-Stock Companies" which has implemented into the national legislation the procedures for the exercise of the right to squeeze-out and sell-out, and "On Limited and Additional Liability Companies", corporate disputes are still among the most widespread and complex categories of disputes considered by economic courts.

KEYWORDS: corporate dispute; corporate legal relations; corporate legislation.